

Verslag 14^e Academische Werkplaatsessie 11 december 2015

Gastregio: Gemeente Apeldoorn

Locatie: ACEC te Apeldoorn

Thema: 'Kun je routestructuren als businesscase(s) ontwikkelen en hoe werk je dan effectief publiek-privaat samen?'

Aanwezig: Adriana Stam (Ontwikkelingsbedrijf NHN), Anke Overeem (provincie Limburg), Anneth van Bruchem (provincie Brabant), Ben de Boer (Wandelnet), Cees Hoogeveen (Stichting Wisent op de Veluwe), Dagmar Kroezen (RBT Rivierenland), Ellen Ruiters (Saxion), Henk Zenderink (Gemeente Voorst), Herma Harmelink (gemeente Apeldoorn), Jaap van den Ende (KNHS), Jan van Oene (Provincie Overijssel), Karin Mazier (Regio Noord Veluwe), Kees Zwaan (Wandelnet), Loek Hesemans (Ministerie van EZ), Marco de Haas (hollandDelta), Marion Vincken (gemeente Apeldoorn), Marjolein Friele (Programmabureau Groene Hart), Marloes Berndsen (Staatsbosbeheer), Nico de Kruijff (Saxion), Nienke Nije Bijvank (Saxion), Patrick Jansen (Probos/Track and Trails), Paul Levelink (Ministerie van EZ), Peter Bergmans (Grontmij), Rob Berkers (Vereniging Vrijtijdslandschap Groene Hart West/Berkers Advies), Roelof de Graaf (gemeente Apeldoorn), Titia Witte (gemeente Amstelveen), Hans Hillebrand (STIRR), Marien Borgstein (STIRR/LEI), Tanja Emonts (STIRR/Emonts Advies)

Inleiding

In deze 14^e academische werkplaats gingen we terug naar Gemeente Apeldoorn waar op 6 maart dit jaar een academische werkplaats werd gehouden. Gemeente Apeldoorn is voortvarend aan de slag gegaan met de adviezen vanuit deze sessie en heeft samen met ondernemers en onderwijsinstellingen uit het gebied een top 3 van actiepunten samengesteld om het concept toeristisch toplandschap te laden. Eén daarvan is de versterking van routestructuren. In deze academische werkplaats blikken we kort terug, maar kijken we vooral naar de centrale vraag: **'Kun je routestructuren als businesscase(s) ontwikkelen en hoe werk je dan effectief publiek-privaat samen?'**

In de ochtend hoorden de deelnemers welke stappen zijn gezet in het traject op weg naar een productieve toekomstvisie en welke uitdagingen er nu spelen rondom de versterking van routestructuren. In de middag gingen we aan de slag met de centrale vraag. Ter inspiratie vertelde Marloes Berndsen van Staatsbosbeheer over de zoektocht naar nieuwe verdienmodellen voor routestructuren en gaf STIRR aan welke ervaringen uit eerdere werkplaatsen nuttig zijn voor dit onderwerp. Hierna gingen deelnemers in groepen uiteen om adviezen mee te geven. De dag werd afgesloten door reflectie van gastgemeente Apeldoorn en dagvoorzitter Hans Hillebrand van STIRR.

In dit verslag staan de resultaten van de werksessies die op deze dag plaatsvonden. De presentaties kunt u bekijken op: <http://www.recreatieenruimte.nl/academische-werkplaats/academische-werkplaatsapeldoorn-routestructuren/>

Bevorderen kennisuitwisseling: wikipedia en linkedin

STIRR en Telos zijn een wikipedia gestart waar u informatie kunt vinden over verschillende onderwerpen in relatie tot gebiedsontwikkeling en de vrijetijdseconomie. Zie <http://www.recreatieenruimte.nl/wikipedia/> voor meer informatie. Ook kunt u zich aanmelden bij de linkedIn groep 'natuur & gastvrijheidseconomie' die in het leven is geroepen om kennisuitwisseling te bevorderen over dit thema. Wilt u participeren in de groep dan kunt u zich aanmelden bij Tanja Emonts (emonts.tanja@gmail.com) of een verzoek indienen via [linkedin](#).

1. Verdiepingsessie

Uitkomsten verdiepingsessie groep 1 olv Hans Hillebrand

Deelnemers: Marloes Berndsen, Ben de Boer (even), Dagmar Kroezen, Paul Levelink, Herma Harmelink, Ellen Ruiter, Anneeth van Bruchem, Peter Bergmans, Adriana Stam, Karin Mazier

Ronde leren/vragen

- Rol gemeente ten aanzien van routes: niet alleen financier, maar stimulerend en coördinerend. Met dat laatste wordt bijvoorbeeld bedoeld zorgen dat er niet op 1 plek te veel paaltjes komen.
- In hoeverre wordt de markt vraag meegenomen? Dat probeert men zo goed mogelijk te doen.
- In hoeverre ben je bijzonder ten opzichte van andere regio's? Hoe kun je je onderscheiden met routes?
- Te veel routes is niet goed.
- Hoe zit het met participatie van bedrijfsleven in routes, ook het niet-toeristische (bijv. Zorg). Reactie: Die participatie is groeiend, maar zal voor het ene bedrijf heel anders uitpakken dan voor het andere. Misschien wil Zorg bijv. vooral sponsor worden om bewegen te stimuleren.
- Hoe is de marketing georganiseerd?
- Wie gaat er nu precies over beheer en ontwikkeling? Over welke bedragen (orde van grootte) hebben we het?
- Wie heeft er baat bij routes?
- Gaat niet zo zeer om meer km, maar om ontbrekende verbindingen.
- Kaartverkoop als inkomstenbron? Je kunt tegenwoordig je route aanbieden aan route.nl, tegen betaling. Zij zorgen dan voor marketing.
- Je moet routes eigenlijk laten waarderen door de gebruikers.
- Ook voor wandelen zouden er knooppuntroutes moeten komen.

- Criteria voor routes: duurzaam (ook in economische zin), imagoversterkend.
- Je zou routes aan thema's moeten koppelen (zoals Van Gogh, of een "fietsafstaproute" waarbij er een combi is met horeca).
- Bepaal wie de doelgroepen voor de routes zijn (lokale mensen, mensen van buiten de regio, internationaal).
- Je kunt prima routes ontwikkelen met verenigingen, zoals ook bij ATB is gebeurd/gebeurt. Zorgt voor draagvlak en soms ook voor financiering (betaling voor onderhoud routes).
- Kun je ook de makers van fietsen of van bijv. Gore-Tex jassen betrekken bij routes? De verwachting is dat dit vooral bij eenmalige evenementen kan.
- Moet je routes niet meer benaderen als infrastructuur, als een soort basisvoorwaarde?

Uitkomsten verdiepingssessie groep 2 olv Marien Borgstein

Deelnemers: Cees Hoogeveen, Jan van Oene, Kees Zwaan, Loek Hesemans, Marco de Haas, Marion Vincken, Nico de Kruijff, Rob Berkers, Titia Witte

- Samenhang met Veluwe? Wil je juist zoeken in arrangement.
- Is er een basisnetwerk? Nee, maar wel een fietsknooppuntensysteem waarbij basisnetwerk voor fietsen aan elkaar gekoppeld is.
- Streven naar triple B: Beleven, Bewegen en Besteden (B3).
- Is het routenetwerk gedigitaliseerd? Er zijn al apps en die moet je optimaal benutten voor andere routes. Basisnetwerk: fysieke paden en knooppunten verder digitaliseren. Streven naar digitale en schriftelijke beschikbaarheid.
- Naast wandelpaden zijn er ook klompenpaden waarbij er sprake is van een netwerk in ontwikkeling. De klompenpaden kennen een lengte van 12-15km om de dorpen heen.
- Onderhoud klompenpaden? Gedurende 6 jaar krijgt men (van prov?) 5000 euro per jaar, bijdrage van ondernemers moet nog geregeld worden.
- Het netwerk is de basis voor economische activiteiten als B&B.
- Hoe kan de routestructuur een verdienmodel worden zodat de routestructuur op de lange termijn in stand kan worden gehouden? Streven naar PPS.
- Routes (incl. beheer en onderhoud) zijn het middel om maatschappelijke en economische doelen (denk ook aan arbeidsparticipatie) te bereiken.
- Wordt route-infrastructuur aanbod of vraag gestuurd ontwikkeld? De kosten van onderhoud lopen op, je kunt bezoekers monitoren om te achterhalen wat je wel en niet open moet houden.
- Is er ervaring met PPS? Ja met grote en kleinere partijen. Vooral grondeigenaren als kroondomein, waterschap, landgoederen en bepaalde ondernemers. Gebruikers zijn nog onvoldoende in beeld.
- Schouwpaden van waterschappen verdwijnen, dus gaat het routenetwerk veranderen.
- Is er bereidheid bij ondernemers om (mee) te betalen? Individueel of collectief/netwerk dat iets adopteert? Ondernemers moeten hier nog toe verleid worden....maar hoe??
- Route-infrastructuur is voor langere termijn; arrangementen/producten/diensten voor de kortere termijn. Ze kennen een verschillende levensduur/levenscyclus.
- Het gebied heeft rustplaatsen (met basisvoorziening als wc, droog kunnen zitten, een kan met koffie). Er zijn nog geen pleisterplaatsen (professioneler) zoals in ZH.

Uitkomsten verdiepingssessie groep 3 olv Tanja Emonts

Deelnemers: Anke Overeem, Henk Zenderink, Jaap van den Ende, Marjolein Friele, Nienke Nije Bijvank, Patrick Jansen (alleen ochtend), Roelof de Graaf

- Welke rol is passend voor de gemeente mbt routestructuren? De gemeente is verantwoordelijk voor de basisinfrastructuur, bijvoorbeeld bij het fietsknooppuntensysteem en investeert daar dan ook in. Verder geldt dat de gemeente per route kijkt of die voldoet aan criteria:
  1. Draagt het bij aan het toeristisch/recreatief product van Apeldoorn (gemeentelijk belang).
  2. Wordt het initiatief door anderen gedragen (georganiseerd)?Daarnaast heeft de gemeente ook een rol als matchmaker om initiatieven aan elkaar te verbinden.
- Hoe krijg je het economisch aspect in de routes? O.a. door ondernemers aan te laten haken. Zij kunnen rustplekken, horecaplekken promoten langs de route. Uit de praktijk blijkt wel dat dit nog onvoldoende wordt gedaan. Hier liggen nog volop kansen. Ook moet niet vergeten worden dat ondernemers nu ook al indirect bijdragen via toeristenbelasting.
- Hoe betrek je ondernemers hier dan bij? Er is een grote groep ondernemers die zich niet bewust is van de kansen die er liggen. Ze verdiepen zich niet in de doelgroep maar er zijn ook ondernemers die bewust bepaalde doelgroepen niet willen aantrekken, modderige mountainbikers bijvoorbeeld.
- Hoe staat het met de communicatie tussen TBO's, gemeenten en gebruikers? De gebruiker is slecht aangehaakt wanneer het gaat om routestructuren.
- Hoe werken Apeldoorn en de Veluwe samen? Ze werken samen daar waar ze gedeelde problemen en belangen kennen en vooral op operationeel niveau met respect voor elkaars ambitie.
- Is er een overkoepelende organisatie voor de routes? Nee. Er is wel een fietsknooppuntensysteem. Daarnaast zijn er veel andere organisaties die ook routes promoten, bijv. Klompenpaden. Ruiterspaden verdienen specifieke aandacht, die zijn nog ongeorganiseerd.
- Wat is de toegevoegde waarde van routestructuren voor een gebied? Die kennis is onvoldoende voor handen. Er mist data waaruit blijkt wat een investering in een route nu eigenlijk oplevert, zowel voor overheden als ondernemers. Het Verenigd Koninkrijk dient hier als best practise. Daar weet men precies wat routes opleveren. Investerings komen daar goed los omdat men kan aantonen dat de investering ruim wordt terugverdiend.
- Is de culinaire route onderdeel van happen en trappen? Nee, de culinaire route is een ander initiatief, gedreven door ondernemers waarbij streekproducten centraal staan.

2. Adviesessie

In de adviesessie kregen de groepen opdracht om:

- de vraagstelling/ het probleem te verscherpen
- een toekomstperspectief te formuleren
- acties te benoemen om te komen tot het perspectief

Uitkomsten Adviesessie Groep 1:

Probleem/urgentie

Beheer en ontwikkeling van routes zijn op termijn niet volhoudbaar.

Daar zitten diverse aspecten aan:

- Tekort aan geld
- Bewustwording
- Verwachtingen
- Verantwoordelijkheden

Stip op de horizon:

Waarde(n)volle Veluwe

Via

Routes die

- Aantrekkelijk zijn;
- Volhoudbaar en betaalbaar;
- Waarbij de nadruk ligt op kwaliteit en niet op kwantiteit;
- Vraaggestuurd zijn;
- Meer omzet genereren;
- Zorgen voor betrokkenheid ondernemers en vrijwilligers
- Gesteund worden met een lerende monitoring.

Morgen doen (acties)

- Gezamenlijk een Veluwekaart maken met daarop aangegeven de Waarden waar het om gaat. Actor: Veluwegpartners. Op die kaart zou je ook aan kunnen geven waar er nu energie zit (en waar dus niet).
- Doe de exercitie van vandaag ook met de Veluwegpartners via bijv. de mutual gains approach. Actoren: Marloes en Karin.
- Maak 1 actiedocument voor routerstructuren in heel Gelderland en biedt dat aan aan de provincie. Actor: Dagmar.
- Zoek cross-overs met andere ontwikkelingen en thema's zoals bijvoorbeeld het Delta-programma, Zorg, Schoon Water etc. Veel kennis hierover zit bij Peter en SBB.
- Zorg voor regionale governance à la de Belgische Kempen, waarbij de gouden driehoek (overheden, kennisorganisaties en bedrijven) aan tafel zit. Actor: Apeldoorn is daar mee bezig.

Uitkomsten Adviesessie Groep 2:

Probleem:

Samenhang in de verschillende soorten infrastructuur (wandel, fiets, ruiters etc.) op de Veluwe ontbreekt.

Op termijn is er minder geld voor onderhoud en beheer bij gemeente.

De verbinding met ondernemers en organisaties is een (te) dun lijntje.

Een goed basisnetwerk is er alleen voor de fietsinfrastructuur.

Ambitie:

Een samenhangend & (economisch en sociaal) duurzaam netwerk van routestructuren zodat er een netwerk ontstaat waarbij ondernemers en organisaties een rol spelen.

MOTTO:

‘Kleine stapjes, grote sprongen’

‘Slim omdraaien: van overheid naar gebruikers en aanbieders’

Adviezen

1. Prioriteren en in stand houden van wat je al hebt.
2. Eén portal voor wandelen Apeldoorn.
3. Arrangementen: vraaggestuurd ontwikkelen
4. Lokale communities (samenwerkingsverbanden waar iedereen aan mee kan doen): adopteer een route. Door adoptie stelt de community al eisen. Vervolgens kan men er door gebruik aan gaan verdienen.
5. Big Data:
  - a. Wie komt, doet wat en wat is afgesloten.
  - b. Wat ziet een bezoeker aan knelpunten, waar kan je een klacht achterlaten en voor wie
6. Review door gebruikers: met die klachten MOET je iets doen.
7. Organisch groeien: zet een route die levensvatbaar is in de markt. Bij succes opschalen naar versie 2.0.
8. Gebruik het politieke netwerk om publieke budgetten op peil te houden.
9. Zoek ondernemers met vraaggestuurde ambitie en koppel daar je routes/publieke gelden aan. Op die manier ontstaan plekken van ontwikkeling met potentie.
10. Investeer in duurzame relaties met stakeholders.
11. Baten van publieke investeringen in route infrastructuur inzichtelijk maken. Bijv. met TEEB/MKBA methodiek.
12. èn ...èn strategie: niet focussen op één strategie.
13. Kies goedkope oplossingen/laaghangend fruit: adviezen 1, 2 en 3
14. Regie rol:
  - a. Provincie vanuit helikopter (1e wandelprovincie van Nederland) om inefficiency te voorkomen.
  - b. Aanhaken bij coalitieakkoord van provincies.
15. Planologische verankering in omgevingsvisie/bestemmingsplan. Maak zaken duidelijk voor ‘Netwerk van Trage Infrastructuur ‘ zoals dat er ook is voor auto(snel)wegen.
16. Adopteer als bedrijf een route door er naam aan te geven.
17. Proces starten met ondernemers die ambities hebben & ZOEK ZE OP!
18. Ondernemers koppelen aan kennisinstellingen: studenten vraagstuk laten verkennen, eindigend in advies.
19. Betrek de burger/bewoner erbij.
20. Rollen zuiver houden: RBT is een marketing uitvoeringsorganisatie, laat ze geen routes maken.
21. Beheersorganisatie mbt routenetwerk: wie? gemeenten ism communities in oprichting?

Acties op korte termijn

Zogenaamde quick wins of laaghangend fruit:

1. Eén portal voor wandelen Apeldoorn wordt opgepakt door ‘Toeristisch Informatiepunt of Marketing Apeldoorn’ (advies 2).

2. (big) Data wordt opgepakt doordat gemeente Apeldoorn contact legt met Saxion (waarvan 3 personen vandaag aanwezig waren) (advies 5).
3. De gemeente is gecharmeerd van de adviezen 3, 5, 7 en 9 en wil dat ook verder oppakken.

Uitkomsten Adviesessie Groep 3:

Probleem:

Het probleem is dat er onvoldoende (financiële) middelen zijn bij overheden om de huidige basisinfrastructuur op peil te houden.

De vraag wordt vervolgens aangescherpt naar:

Welke paden ga je dan inzetten voor de route infrastructuur op basis van gebruik?

Perspectief:

“ duurzame routes die goed gecommuniceerd en vermarkt worden”

en onder duurzaam wordt dan verstaan: triple P: economisch, ecologisch en sociaal duurzaam, passend bij de beleving van de regio en afgestemd op de gebruiker.

Acties/adviezen om tot het perspectief te komen:

- Zorg dat de gebruikers van paden ook aan tafel komen bij de werkgroep.
- Werk met ondernemers die willen (voorlopers), daar zit de energie.
- Zet de urgentiedriehoek in om urgenties van stakeholders (waaronder ook de gebruikers) te achterhalen: gebiedsurgenties, beleidsurgenties en ondernemersurgenties
- Maak een inventarisatie van belangen van de stakeholders, zij voelen zich dan ook serieus genomen.
- Spreek eigen belang naar elkaar uit om zo tot een gedeeld belang te komen, draagvlak te creëren en respect voor elkaars belang.
- Zorg per stakeholder voor een aanspreekpunt, en zorg dat interne communicatie in de organisaties ook is afgestemd.
- Kijk of je andere sectoren kunt betrekken, zoals retail of gezondheidszorg
- Leg kaarten met paden bij elkaar om zo een goed overzicht te krijgen van wat er aan paden ligt.
- Kijk naar data over gebruik van de paden en maak aan de hand daarvan keuzes: welke paden wil je behouden en welke paden kunnen verdwijnen. Strava kan een hulpmiddel zijn om inzicht te krijgen in gebruik van fietsroutes.
- Zet een monitoringsysteem op om te achterhalen wat routes de regio eigenlijk opleveren, zowel op economisch (werkgelegenheid, inkomsten uit toerisme) als op maatschappelijk gebied (beleving van natuur levert een bijdrage aan de gezondheid van inwoners en daar zit ook weer een economische component aan).
- Kijk of Saxion of een andere kennisinstelling een rol kan spelen bij het in kaart brengen van data mbt economische en maatschappelijke waarde van routes, maar ook mbt gebruik.
- Knip de werkgroep op wanneer dat mogelijk is om snelle acties te kunnen ondernemen.
- Ga aan de slag met quick wins: zo heeft KNHS op dit moment eigenlijk alleen nog palen met nummers nodig en marketingacties. Paden zijn er in overvloed, daar mag best in gesneden worden als dat het onderhoud van veelgebruikte paden ten goede komt.

Afsluitende observaties

Door Hans Hillebrand:

- We zijn begonnen met de vraag “Routestructuren als businesscase” , en zoals te verwachten was heeft die vraag vandaag een hele evolutie doorgemaakt. Toont aan hoe belangrijk het is om het met elkaar over de problematiek eens te worden. En dat is nog niet zo gemakkelijk. Geeft het gevoel van de processie van Echternach: 3 stappen vooruit, en weer twee achteruit. Maar het alternatief is dat er na de eerste drie stappen gewoon niets meer gebeurt.
- Bij het bepalen van de gedeelde probleemstelling hoort ook het gezamenlijk bepalen van de stip op de horizon. Daardoor wordt veel energie gemobiliseerd, zo is ook vandaag weer gebleken.
- Het schaalniveau is hier geen issue. In alle groepen is zonder veel discussie gekozen voor het schaalniveau van de Veluwe.
- Het blijft zoeken naar de rollen van de diverse betrokken partijen, zeker als het concreter wordt. En het is lastig om keuzes te maken (bijv. zaken niet (meer) doen).
- De aanwezige energie kun je nog een extra boost geven door ook acties voor de korte termijn te benoemen, want daarmee wordt het allemaal concreter en dus voor veel mensen interessanter.

Gastheer Roelof de Graaf bedankt de aanwezigen voor het meedenken en de creatieve ideeën. Door de dag heeft hij bevestiging gekregen dat Apeldoorn en de Veluwe goed op weg zijn. Hij gaat aan de slag met de adviezen die zijn gegeven. Highlights die hij meeneemt zijn: hoe zorg je voor cross-overs binnen de werkgroep routestructuren? Tips om de beweging te maken van overheid naar gebruikers & aanbieders en het inzetten van de urgentiedriehoek.

Rond 16.30 uur sluiten we de dag af met een drankje.